

ANTANDROS NEKROPOLİSİ HELLENİSTİK DÖNEM MEZAR TIPLERİ

Kahraman YAĞIZ*

Özet

Bu makalede Antandros nekropolisinin 2001–2008 yılları arasında gerçekleştirilen kazılarda açığa çıkarılan Hellenistik dönemin mezar tipleri genel hatlarıyla değerlendirilmiştir. Bu döneme tarihlenen 43 kremasyon, 25 çatı kiremidi mezar, 20 basit toprak gömü, 5 sunak mezarlar, 5 taş lahit mezar, 2 dairesel planlı mezar ile 1 amphoradan oluşan yedi farklı tipte mezar tespit edilmiştir.

Hellenistik dönemin en fazla rağbet gören mezar tipi kremasyonlardır. Bir önceki döneme oranla sayılarında büyük bir artış gözlenen kremasyonların bu artışı, Büyük İskender'in bölgeye gelişi ve değişen demografik dengenin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Yine bu dönemin sayıca fazla olan mezar tiplerinden çatı kiremidi ve basit toprak gömülerden, basit toprak gömüler gelir seviyesi düşük bireyler için tercih edilen mezar türüdür. Dönemin en dikkat çeken gömü tipleri ise, sunak mezarlar ve dairesel planlı mezarlardır. Lahitler, klasik dönemin tercih edilen mezar tipi olup, sayıları çok fazla olmamakla beraber erken Hellenistik dönemde yetişkinler için tercih edilen tiptir. Fetus veya yeni doğmuş bir bebek için kullanıldığı düşünülen amphora ise, bu dönemde tek örnek ile temsil edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antandros, nekropolis, Hellenistik, kremasyon, inhumasyon, sunak.

THE GRAVE TYPES SEEN IN ANTANDROS NECROPOLIS IN THE HELLENISTIC PERIOD

Abstract

In this article, the Hellenistic graves uncovered in the excavations of Antandros Necropolis between the years of 2001-2008 have been assessed in general. Forty three cremations, 25 tile-graves, 20 simple inhumations, five graves with altar, five sarcophagi, two circle shaped graves and one amphora grave were determined as seven different types of burials during this period.

Cremation ranked first among the burial types seen in the Hellenistic period. The increase in the number of the cremations may be due to Alexander the Great's arriving in the Asia Minor and the changes in the demographic structure. According to their frequencies, roof tile graves and simple inhumations were the second and inhumations were preferred by the individuals with low incoming. The graves with altar and circle shaped graves were the most remarkable ones in this period. Sarcophagi were appeared as the favorite type in Classical period for adults in early Hellenistic Period. The amphora grave, which was for fetuses or new-born babies was represented with only one sample in this period.

Keywords: Antandros, necropolis, Hellenistic, cremation, inhumation, altar.

GİRİŞ

Troas bölgesinin önemli yerleşimlerinden biri olan Antandros, Balıkesir ili, Edremit ilçesine bağlı Altınoluk beldesinin sınırları içinde yer alır. Kent, Edremit Körfezi'nin kuzeyinde, İda Dağı'nın güney eteklerinde, Altınoluk beldesinin 2.5 km. doğusunda, denize dik inen 215 m. rakımlı Kaletaşı Tepesi'nin zirve ve

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, kahramanyagiz@hotmail.com

batı yamaçlarına konumlanmıştır¹. Konum olarak, Aiolis bölgesini Troas'a bağlayan karayoluna hâkim stratejik bir noktada kurulmuştur. Antandros kentinin stratejik konumunun yanında, antik kaynaklardan edinilen bilgilerden kentin kereste ticaretinde önemli bir merkez olduğu ve aynı zamanda tersaneleri ile ünlü olduğu anlaşılmaktadır².

Kentin lokalizasyonuna yönelik ilk çalışmalar 1842 yılında bölgeyi ziyaret eden H. Kiepert tarafından yapılmıştır³. Kiepert, Avcılar köyünde bulunduğu bir yazıttan hareketle kentin yerini belirlemiştir. Kiepert, 1881 yılında Fabricius ile birlikte bir önceki seferle aynı güzergâh üzerinde bölgeyi ikinci ziyaretinde Antandros isminin geçtiği ikinci bir yazıtta daha rastlar ve kentin lokalizasyonu konusunda görüşlerinin doğruluğunu kanıtlanmış olur. Söz konusu yazıt daha sonra Schliemann tarafından da görülmüştür. Antandros daha sonraları J.M. Cook tarafından biri 1959, diğeri 1968 olmak üzere iki kere ziyaret edilmiştir. Cook, araştırmaları neticesinde yerleşimin tepenin batı yamaçlarında bulunduğunu belirtmiştir⁴.

Nekropolisin belirlenmesine ilişkin ilk çalışmalar ise Leaf tarafından gerçekleştirilmiştir⁵. Antandros'un yer aldığı Kaletaşı tepesinin batı bölümünde bazı mezarların tarla sahibi köylüler tarafından açıldığını öğrenen Leaf, kentin nekropolisinin bu alanda olduğuna kanaat getirmiştir. 1989 yılında bölgenin imara açılmasıyla başlayan inşaa faaliyetleri sırasında bugün Melis Sitesi'nin yer aldığı alanda mezarlara rastlanmış ve 1991–1995 yılları arasında aralıklarla Bursa Müzesi tarafından kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, nekropolisin İ.Ö. 7. yüzyıldan İ.Ö. 2. yüzyıla kadar kesintisiz bir kullanıma sahip olduğu ortaya koymuştur⁶.

Balıkesir Müzesi başkanlığında Ege Üniversitesi bilimsel sorumluluğunda 2001 yılında başlayan sistemli kazılarda çalışılan alanlardan biri de nekropolis sektörüdür. Nekropolis, yerleşimin yer aldığı Kaletaşı tepesinin yaklaşık 400 m. batısında, sahil şeridi ile ona paralel olarak uzanan tepe arasındaki yaklaşık 50 m. genişliğindeki yamaç ve düzlükte yer alır⁷. Çalışmalara Melis Sitesi'nin doğu sınırında başlanmış ve 2008 yılı itibarıyla 277 mezar tespit edilmiştir. Daha önce Bursa Müzesi tarafından gerçekleştirilen kazılarda nekropolisin İ.Ö. 7. yüzyıldan İ.Ö. 2. yüzyıla yaklaşık 500 yıl kesintisiz kullanıldığı belirtilmiş, son dönem kazıları ile birlikte nekropolisin İ.Ö. erken 7. yüzyıldan Hellenistik dönemin sonuna kadar, yani yaklaşık 700 gibi uzun bir süre kesintisiz kullanıldığı anlaşılmıştır. Nekropolisin bu kadar uzun süre kullanılabilmesinin nedeni, gömü alanının tepenin yamaçlarında yer almasıdır. Nekropolisin konumu, yapılan yeni gömülerin kısa sürede erozyon nedeniyle toprak altında kalmasına ve yeni gömülerin yapılmasına olanak sağlamıştır. Ancak bu durum özellikle üst tabakalarda yeni gömülerin yapılması sırasında önceki gömülerin tahribatına ve bazı mezarların birkaç kez kullanılmasına neden olmuştur.

¹ Gürcan POLAT, "Antandros 2001 Kazıları", **24. Kazı Sonuçları Toplantısı (27–31 Mayıs 2002)**, 2. Cilt, Ankara 2003, 21.

² STRABON, **Geographika** (Türkçesi: Prof. Dr. A. Pekman) İstanbul, 2000, XIII.1.51; VERGİLİUS **Aeneis**, (Türkçesi: T. Uzel) Ankara (1998) III 6; THUKYDİDES, **Peloponnesos Savaşı** (Türkçesi: T. Gökçöl), İstanbul, 1976, IV. 52.

³ Jhon Manuel COOK, **The Troad, An Archaeological and Topographical Study**, Cambridge, 1973, 268.

⁴ Jhon Manuel COOK, A.g.e., 267–271.

⁵ Walter, LEAF, **Strabo on the Troad**, Cambridge, 1923, 263.

⁶ Bedri YALMAN, "Antandros Nekropolisi Kurtarma Kazısı", **III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (27–30 Nisan 1992)**, Ankara 1993, 449–469; Öcal ÖZEREN-Funda ÜNAL-Ahmet ÜNER, "Antandros Nekropolü 1995 Yılı Kurtarma Kazısı", **VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (8–10 Nisan 1996)**, Ankara, 1997, 161–177.

⁷ Gürcan POLAT, "Antandros Nekropolü Ölü Gömme Gelenekleri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi, III.-IV. Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu Anadolu/Anatolia Ek Dizi No. 2**, Ankara, 2008, 272.

Bu çalışma, Antandros nekropolisinin son kültür katmanını oluşturan Hellenistik dönemin mezar tiplerini tanıtmayı amaçlamaktadır. Bu döneme tarihlenen 43 kremasyon, 25 çatı kiremidi mezar, 20 basit toprak gömü, 5 sunak mezar, 5 taş lahit mezar, 2 dairesel planlı mezar ile 1 amphora mezardan oluşan yedi farklı tipte, toplam 101 adet mezar tespit edilmiştir. Sayılardan da anlaşılacağı üzere Hellenistik dönemde kremasyon gömülerin baskın gömü tipini oluşturduğu görülmektedir. Bu kremasyonların 20 âdetini birincil kremasyon, yani yerinde yakılmış, 23 âdetini ise ikincil kremasyonlar oluşturur. İkincil kremasyon, yanmış kemiklerin bir urne kabı içerisine toplanması sonucunda yapılan gömülerdir⁸. Antandros nekropolisinde urne kabı olarak Hellenistik dönemde genellikle stannos formunun tercih edildiği görülür (Resim 1)⁹. Bu form, dinos benzeri düz ve geniş ağız tablalı, boyunsuz, ağızdan gövdeye keskin geçişli, ağzın hemen altından başlayarak genişleyen ve kaideye doğru daralan şişkin gövdeli, konik kaideli, ağzın hemen altından başlayan yatay çift kulpludur. Bazı örneklerde kulpların üstünde içbükey yivler yer alır (Resim 2). Stannosların ağız, kapak olarak kullanılan bir kâse ya da bir kiremit parçası ile kapatılmaktadır¹⁰. Bazı örneklerde stannosun içine bir veya iki unguentarium hediye olarak bırakılmıştır¹¹. Stannosların yanı sıra khytra ve amphora da urne olarak kullanılan kaplardır.

Birincil kremasyonlar, bireyin gömüleceği notada yakma işleminin gerçekleştirildiği mezarlardır. 217 numaralı mezar bu tarzda yapılmış mezarlar arasında iyi korunmuş örneklerden biridir (Resim 3)¹². Bu gömüde birey yakıldıktan sonra yanına bir bronz sikke, bir unguentarium, bir khytridion ve bronz objeler bırakılmıştır (Resim 4)¹³. Daha sonra kremasyonun üstü oval çatı kiremitleri ile örtülmüş, etrafı orta boy şekilsiz taşlarla çevrildikten sonra, içi küçük moloz taşlarla doldurulmuştur¹⁴.

⁸ Donna Carol KURTZ, Jhon, BOARDMAN, **Greek Burial Customs**, New York: Cornell University Press 1971, 73–75.

⁹ Antandros nekropolisindeki stannos urne örnekleri için bkz. Gürçan POLAT-Yasemin POLAT, "Antandros 2002 Yılı Kazıları", **25. Kazı Sonuçları Toplantısı (26–31 Mayıs 2003)**, 1. Cilt, Ankara, 2004, 457, Resim 110; Gürçan POLAT-Yasemin POLAT, "Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IX**, (Editörler: M. Nezh AYTAÇLAR, M. Bilge BAŞTÜRK, Fulya DEDEOĞLU, Aytekin ERDOĞAN), İzmir, 2007, 5, Resim 21, 24; Kahraman YAĞIZ, **Antandros Urneleri**, İzmir, 2005, 44–47, Figür 11–14, Levha 10b- 11–13; Ayrıca stannosların benzer örnekleri için bkz. Elsbeth B. DUSENBERY, **Samothrace II, The Nekropoleis, The Nekropoleis and Catalogue of Burials**, Princetone, New Jersey, 1998, 268–269, S155A–1, S155B–1, S180–1, S183–1; Rodney S. YOUNG, "An Industrial District of Ancient Athens", **Hesperia** 20, 3, 1951, 267–270, Pl. 83; Abuzer KIZIL, "Beçin Hellenistik Dönem Oda Mezarı", **VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (24–26 Nisan 1995)**, Ankara, 1996, 257, Resim 7–8. Bu kapların ağız profili Antandros örneklerinden farklıdır.

¹⁰ Bkz. Gürçan POLAT-Yasemin POLAT, "Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IX**, (Editörler: M. Nezh AYTAÇLAR, M. Bilge BAŞTÜRK, Fulya DEDEOĞLU, Aytekin ERDOĞAN), İzmir, 2007, 5, Resim 21, 24.

¹¹ Kahraman YAĞIZ, **Antandros Urneleri**, İzmir, 2005, 45, Figür 11a, 112 no.lu mezar.

¹² Antandros'tan benzer örnek için bkz. Gürçan POLAT-Yasemin POLAT, "Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IX**, (Editörler: M. Nezh AYTAÇLAR, M. Bilge BAŞTÜRK, Fulya DEDEOĞLU, Aytekin ERDOĞAN), İzmir, 2007, 5, Resim 23; Dardanos nekropolisinde benzer bir örnek açığa çıkarılmıştır. Bu örnekte kremasyonun üzeri kiremitlerle kapatıldıktan sonra taşlarla örtülmüştür. Bkz. Turhan ÖZKAN, "Dardanos Höyüğü-Nekropolü Kurtarma Kazısı", **I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (19–20 Nisan 1990)**, Ankara, 1991, 114.

¹³ Mezar hediyelerinden unguentariumun benzer örnekleri için bkz., Zerrin Aydın TAVUKÇU, **Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları**, Erzurum, 2006, 229, Kat. No. 114, Çizim No. 60; Elsbeth B. DUSENBERY, **Samothrace II, The Nekropoleis, The Nekropoleis and Catalogue of Burials**, Princetone, New Jersey, 1998, 501–502, sp1–1, sp1–5

¹⁴ Antandros nekropolisinde benzer şekilde yapılmış kremasyonlar için bkz. Gürçan POLAT-Yasemin POLAT, "Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IX**, (Editörler: M. Nezh AYTAÇLAR, M. Bilge BAŞTÜRK, Fulya DEDEOĞLU, Aytekin ERDOĞAN), İzmir, 2007, 5, Resim 23.

Kremasyon mezarlar üzerinde yapılan antropolojik araştırmalar, Hellenistik dönemde kadın-erkek cinsiyet ayrımı yapılmaksızın, yetişkin bireylerin yakılarak gömüldüğünü, fetus, bebek ve erken çocukluk çağındaki bireylerin kremasyona tâbi tutulmadığını ortaya koymuştur¹⁵.

Çatı kiremidi mezarlar, genelde toprağa yatırılan bireyin üzerine üç sıra halinde altı stroterin karşılıklı çatılması, açıkta kalan baş ve ayakucu bölümlerinin de birer stroter ile kapatılmasıyla oluşturulmuştur. Kiremitlerin sayısı bireyin boyu ile orantılı olarak değişebilmektedir. Bu tarzda yapılmış mezarlara en iyi örnekler 32 ve 33 numaralı kiremit mezarlardır. Her ikisi de erişkin bireylere ait olan mezarlardan 32 numaralı, bir kadına ait olup, bireyin üzeri dört stroterin iki sıra halinde karşılıklı çatılmasıyla elde edilmiştir. Mezarın açıkta kalan baş ve ayak uçları birer stroter ile kapatılmıştır (Resim 5). 33 numaralı mezar ise altı stroterin üç sıra halinde karşılıklı çatılmasıyla oluşturulmuştur. Bu mezarın da açıkta kalan uçları birer stroter kapatılmıştır (Resim 6).

Bazı çatı kiremidi mezarların yapımında yalnızca oval stroter kullanılırken, bir kısım mezarlarda hem düz hem de oval stroterin birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. 47 no.lu çatı kiremidi mezar, 3-4 yaşındaki bir çocuğa ait olup, sadece iki oval stroter ile yapılmıştır (Resim 7). Yere yatırılan oval stroterin üzerine birey yatırılmış, baş ve ayak uçlarına birer taş yerleştirilmiştir. Böylece üzerine kapatılmış olan stroterin bireye doğrudan teması önlenmiştir¹⁶. Mezarın içinden, bireyin ağzına bırakılmış bir sikke ile ters çevrilerek bırakılmış öpüşen Psykhe ve Eros figürü ele geçmiştir (Resim 8). Yine farklı stroterlerin kullanıldığı başka bir örnek ise, 63 numaralı çatı kiremidi mezardır. Mezarın doğu ve batı kısa kenarları, iki düz stroter ile kapatılmış, orta bölümü ise üç oval stroter ile örtülmüştür (Resim 9). Erişkin bir erkek birey olduğu anlaşılan mezar sahibinin ağzında bronz bir sikke bulunmuştur¹⁷.

Antandros nekropolisindeki Hellenistik dönem çatı kiremidi mezarlar kadın, erkek ve çocuklar için yaş ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kullanılmıştır.

Antandros nekropolisinde görülen diğer bir mezar tipi de basit toprak gömülerdir. Bu mezar tipinde birey toprağa açılan sığ bir çukurun içine, genellikle baş doğuya, ayak batıya gelecek şekilde sırt üstü yatırılarak yerleştirilmiştir (Resim 10). Çoğunlukla yetişkinler için tercih edilen bu gömülere, ender olarak mezar hediyesi bırakılmıştır. 232 numaralı gömüde bireyin baş, kalça ve ayak ucu arasındaki seviye farklılığı, gömü için açılan çukurların özensiz olarak, iç seviyesi düzeltilmeden yapıldığını da ortaya koymaktadır.

Antandros nekropolisinin Hellenistik dönemde en dikkat çeken mezar tipini sunak mezarlar oluşturur. Toplam 5 adet olan bu mezarların ilki 2005 yılında açığa çıkarılan, yaklaşık 3 x 3 m. boyutlarında şekilsiz taşlardan yapılmış kare bir podyum üzerine yerleştirilmiş at nalı plana sahiptir (Resim 11)¹⁸. Üst yapısı büyük

¹⁵ Özge YILDIZ, Yılmaz Selim ERDAL, "Antandros Antik Kentinde Ölü Yakma Geleneği", **23. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs–1 Haziran 2007)**, Ankara, 2008, 43–49, Tablo 3–5, Şekil 1–3. Antandros nekropolisinin Arkaik dönem kremasyonları üzerinde yapılan araştırmada 6,5 yaşına kadar hiçbir çocuğun yakılmadığı tespit edilmiştir. Bkz. Özge YILDIZ, Yılmaz Selim ERDAL, A.g.e., 46, 48, Tablo 4, Şekil 3.

¹⁶ Benzer örnek için bkz. Gürcan POLAT – Yasemin POLAT-Kahraman YAĞIZ-Tuncay KÜÇÜK- Onur ZUNAL, "Antandros 2006 Yılı Kazıları", **29. Kazı Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs–1 Haziran 2007)**, 2. Cilt, Ankara, 2008, 464, Resim 10.

¹⁷ Sikkenin benzer örneği için bkz. Osman BAYATLI, **Bergama Tarihinde Sikkeler**, İzmir, 1953, Levha III, Fig. 4–6.

¹⁸ Birinci sunak yapısı için bkz. Gürcan POLAT – Yasemin POLAT, Kahraman YAĞIZ, "Antandros 2005 Yılı Kazıları", **28. Kazı Sonuçları Toplantısı (29 Mayıs–2 Haziran 2006)**, Cilt 2, Ankara, 2007, 55, Resim 8.

oranda tahrip olmuş sunağa, güney bölümünde bulunan üç basamak ile sunağa çıkılır. Sunağın duvarları kısmen büyük boyutlu moloz taşlarla, tabanı ise küçük, şekilsiz taşlarla elde edilmiştir. Korunan sıva izlerinden tüm yüzeyin sıva ile kaplı olduğu anlaşılan sunağın iç kısmında, duvarları çevreleyen 35 cm. yükseklikte, 35 cm. genişliğinde seki yer almaktadır. 2005 yılında bu yapının yapım amacını anlamaya yönelik orta bölümünde küçük bir sondaj yapılmış, ancak hiçbir mezar yapısına rastlanmamıştır. Sunağı tahrip etmemek amacıyla sondaj genişletilmemiştir. 2006 yılında birinci sunak yapısının hemen batısında benzer yapıda ve planda, 3.30 x 2.95 m. ölçülerinde ikinci sunak mezar ortaya çıkarılmıştır (Resim 12)¹⁹. Birincisine oranla daha kötü durumda olan bu yapının güneyde yer alan basamakları kısmen korunabilmiştir. Basamakların hemen altında ve sunağın alt seviyesinde bir lahit mezar tespit edilmiş, 210 numaralı bu lahdi ortaya çıkarmak için sunağın iç kısmını oluşturan dolgunun bir bölümü kaldırılmış, bu esnada lahdin kuzeyinde, lahdi çevreleyen istinat duvarının üstünde bir Hellenistik stamnos urne açığa çıkarılmıştır²⁰. 212 mezar numarası verilen bu urne kaldırıldıktan sonra lahit kapağı açılmış ve orijinal gömüsü İ.Ö. erken 4. yüzyıla ait olan lahdin içine Hellenistik dönemde bir urnenin bırakıldığı görülmüştür²¹. Sunağın iç kısmında geri kalan dolgunun kaldırılmasına yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda üzeri üç düz stroter ile örtülmüş bir kremasyon mezar ile karşılaşmıştır²². 213 numaralı bu mezar birincil kremasyon olup, yakma işlemi bittikten sonra üzeri çatı kiremitleri ile örtülmüştür. Eldeki veriler, kremasyon işlemi bittikten sonra sunağın taban dolgusunun döşendiğini ortaya koymaktadır.

Antandros nekropolisindeki diğer sunak mezarlar 2007 yılı kazı sezonunda, açmanın kuzeyinde açığa çıkarılmıştır. Plan olarak daha önce açığa çıkarılan sunaklarla benzer olan bu mezarların tek farkı, önlerinde basamakların bulunmayışındır. Önceki iki sunak mezara oranla nekropolisin bulunduğu yamacın daha üst seviyelerinde ve toprağın yüzeyine daha yakın oluşları tahribattan daha fazla etkilenmelerine neden olmuştur. Buna rağmen sunaklarda ele geçen az miktarda sıva parçaları bu sunakların da diğer ikisi gibi sıvalı olduklarını ortaya koymuştur.

Bu sunak mezarlardan üçüncüsü orijinal gömüsü İ.Ö. 4. yüzyıla ait olan bir lahit mezarı tam ortasına alacak şekilde inşa edilmiştir (Resim 13). Diğerleri gibi at nalı planlı bu sunak yapısının duvarlarının iç kısmında benzer şekilde sekiler bulunmaktadır. Sunak mezarın taban döşemesi, lahdin üst kısmını örtecek şekilde diğer sunaklarda olduğu gibi, yumruk büyüklüğündeki taşlarla oluşturulmuştur. Bu döşeme kaldırıldıktan sonra 226 mezar numarası verilen lahit tamamen ortaya çıkarılmış, kapağı açıldığında lahdin batı bölümüne biri

¹⁹ İkinci sunak yapısı için bkz. Gürçan POLAT – Yasemin POLAT-Kahraman YAĞIZ-Tuncay KÜÇÜK- Onur ZUNAL, "Antandros 2006 Yılı Kazıları", **29. Kazı Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs–1 Haziran 2007), 2. Cilt**, Ankara, 2008, 463–466, Resim 13; Gürçan POLAT - Yasemin POLAT, "Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IX**, (Editörler: M. Nezh AYTAÇLAR, M. Bilge BAŞTÜRK, Fulya DEDEOĞLU, Aytekin ERDOĞAN), İzmir, 2007, 5, Resim 26–27.

²⁰ 212 mezar no.lu urne için bkz. Gürçan POLAT – Yasemin POLAT-Kahraman YAĞIZ-Tuncay KÜÇÜK- Onur ZUNAL, "Antandros 2006 Yılı Kazıları", **29. Kazı Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs–1 Haziran 2007), 2. Cilt**, Ankara, 2008, 465, Resim 11. Urnenin benzer örnekleri için bkz. Elsbeth B. DUSENBERY, **Samothrace II, The Nekropoleis, The Nekropoleis and Catalogue of Burials**, Princetone, New Jersey, 1998, 312–313, S180–1.

²¹ 210 mezar numaralı bu lahit mezar ve buluntuları için bkz. Gürçan POLAT - Yasemin POLAT, "Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IX**, (Editörler: M. Nezh AYTAÇLAR, M. Bilge BAŞTÜRK, Fulya DEDEOĞLU, Aytekin ERDOĞAN), İzmir, 2007, 5, Resim 20–21.

²² 213 no.lu kremasyon mezar için bkz. Gürçan POLAT - Yasemin POLAT, "Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IX**, (Editörler: M. Nezh AYTAÇLAR, M. Bilge BAŞTÜRK, Fulya DEDEOĞLU, Aytekin ERDOĞAN), İzmir, 2007, 6, Resim 27; Gürçan POLAT – Yasemin POLAT-Kahraman YAĞIZ-Tuncay KÜÇÜK- Onur ZUNAL, "Antandros 2006 Yılı Kazıları", **29. Kazı Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs–1 Haziran 2007), 2. Cilt**, Ankara, 2008, 465–466, Resim 13.

stamnos²³ diğeri amphoradan oluşan iki Hellenistik urnenin bırakıldığı görülmüştür (Resim 14). İkinci sunağın basamaklarının altında açığa çıkarılan 210 numaralı lahit mezarın içine de benzer şekilde Hellenistik urne bırakılmıştı. Bu durum, Hellenistik dönemde İ.Ö. 4. yüzyıla ait lahit mezarların ikinci kez kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Dördüncü sunak mezar, üçüncünün güneybatısında, beşinci sunak mezar ise üçüncünün yaklaşık 2. güneyinde, dördüncünün 1,5 m. doğusunda yer alır (Resim 15–16). Her iki sunağın orta kısmında taban döşemesinin altında birer birincil kremasyon mezar ortaya çıkarılmıştır. Dördüncü sunak mezarda kremasyon işlemi gerçekleştirildikten sonra mezarın üzeri küçük moloz taşlarla örtülmüşken, beşinci sunağın içinde bulunan kremasyon üzeri iki oval stroter ile kapatılmıştır. Bu iki sunak mezarda yapılan çalışmalarda sunak yapılarının kremasyon işlemi gerçekleştirildikten sonra kemiklerin kabaca bir araya toplanmasının ardından yapıldığı, dördüncü sunakta kremasyona ait yanığın sunağın duvarlarının altına doğru devam etmesinden, beşinci sunağın batı duvarının mezarı örten kiremitlerden batıdakinin üzerine inşa edilmesinden anlaşılmaktadır. Sunak mezardan dördüncüsüne bir unguentarium²⁴, bir khytridion ve bir bronz sikke mezar hediyesi olarak bırakılmışken, beşincisinde ise sadece bir unguentarium²⁵ bırakılmıştır.

Sunak mezarlardaki mimari yapının büyüklüğüne karşın ele geçen buluntuların azlığı göz önünde bulundurulduğunda, bu mezarların gelir seviyesi yüksek insanlara ait olduğunu belirtmek oldukça güçtür. Hellenistik dönem urnelerin içinde de bir veya iki unguentariumun ele geçtiği düşünüldüğünde, bu dönemde ailenin tercihleri doğrultusunda bu tarz mezarların yapıldığını söylemek mümkündür.

Klasik dönemin baskın mezar tipini oluşturan taş lahitler, sayıları az olmakla birlikte erken Hellenistik dönemde de kullanılmışlardır. Genellikle yetişkinler için tercih edilen lahitlerin bazı örneklerinde birden fazla gömüye rastlanmaktadır. Çoklu gömülerin yer aldığı lahitlerden bazıları aile mezarı olarak kullanılabilirdiği gibi, Hellenistik dönemde ikinci kullanıma maruz kalan örnekler de bulunmaktadır²⁶. Bunlardan biri olan 31 numaralı lahit mezar Hellenistik dönemde ikinci kez kullanılmış, kapağı alınan lahdin içine ikinci gömü yapıldıktan sonra bireyin üzerini örtmek için kiremitler kullanılmıştır (Resim 17). Kiremitler, olasılıkla ikinci kullanım için açıldığında tekrar kullanılamayacak derecede tahrip olan kapağın yerini almıştır.

Nekropolisin Hellenistik dönemde dikkat çeken bir diğer mezar tipini ise dairesel planlı mezarlar oluşturur. Bugüne kadar iki örnekle temsil edilen bu mezarlardan ilki 2006 yılında açığa çıkarılan 214 numaralı mezardır (Resim 18). Üst kısmı ve kuzey bölümü tahrip edilmiş yapının, dış yüzünde kısmen korunmuş siva yer alır. İçi küçük boyutlu moloz taşlarla doldurulmuş, 1.10 m. çapındaki bu yapının içinde Hellenistik bir urne açığa çıkarılmıştır²⁷. İkinci dairesel planlı mezar 2008 yılında ortaya çıkarılan 234 numaralı mezardır (Resim 19). Yaklaşık 1.20 m. çapındaki bu yapı iki basamaktan oluşmakta ve ikinci basamak daralarak yükselmektedir.

²³ Stamnos urnenin benzer örneği için bkz. Susan I. ROTROFF, *Athenian Agora XXXIII, Hellenistic Pottery, The Plain Wares*, New Jersey, 2006, 97, Fig. 28.

²⁴ Benzer örneği için bkz. Susan I. ROTROFF, A.g.e., Fig. 64, No: 450

²⁵ Benzer örneği için bkz. Susan I. ROTROFF, A.g.e., Fig. 66, No: 487.

²⁶ Aile mezarı olarak kullanılan lahitler için bkz. Gürcan POLAT - Yasemin POLAT, "Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IX*, (Editörler: M. Nezh AYTAÇLAR, M. Bilge BAŞTÜRK, Fulya DEDEOĞLU, Aytekin ERDOĞAN), İzmir, 2007, 3, Resim 13.

²⁷ Urne olarak kullanılan amphoranın benzer örnekleri için bkz. Susan I. ROTROFF, *Athenian Agora XXXIII, Hellenistic Pottery, The Plain Wares*, New Jersey, 2006, 142, Fig. 60, 396, 398.

Duvarların dış yüzü diğer yerlere oranla daha iyi korunmuş sıvayla kaplıdır. Yapının üst bölümü ile birlikte birinci basamağın kuzey, ikinci basamağın ise güney bölümü tahrip olmuştur. Bu görünümü ile yapı, yuvarlak planlı sunak görünümünü andırmaktadır. Yapının iç kısmında 214 numaralı mezarda olduğu gibi bir urne beklenmesine karşın gerçekleştirilen kazıda ne yazık ki herhangi bir mezar ya da mezar hediyesine rastlanmamıştır. Bu durum yaşamını denizde, savaşta ya da başka bir yerde yitirmiş biri için yapılmış “kenotaf” yani simgesel bir mezar olduğunu düşündürmüştür.

Antandros nekropolisinin Hellenistik dönemde tek örnekle temsil edilen mezar tipi bir amphoradır (Resim 20). 238 numaralı bu amphora olasılıkla bir fetus veya yeni doğmuş bir bebek mezarı olarak kullanılmış olmalıdır. Amphora içinde hiçbir mezar buluntusu ve iskelet kalıntısına rastlanmamış olmasına karşın, dip kısmı eksik amphoranın açıkta kalan bu bölümünün bir kiremit parçasıyla kapatılmış olması, ağız kısmından geçmeyen bireyin amphoranın içine bu bölümden yerleştirildiğini göstermektedir. Hiçbir kalıntının olmayışı, organik dokunun erimesi ile açıklanabilir. Zira denize yakın olan Antandros nekropolisinin tuzlu toprak yapısı göz önünde bulundurulduğunda, bu durumun gerçekleşme ihtimali oldukça güçlüdür. Ayrıca klasik dönemde de fetus ve yeni doğmuş bebek için gömü kabı olarak kullanılan bu kapların bazılarında benzer şekilde hiç kalıntının ele geçmemiş olması bu durumu destekler niteliktedir.

DEĞERLENDİRME

Antandros nekropolisinde 2001–2008 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmalarda Hellenistik dönemde tarihlenen kremasyon, çatı kiremidi, basit toprak mezarlar, sunak mezarlar, lahit mezarlar, dairesel mezarlar ve amphoradan oluşan yedi farklı tipte mezar açığa çıkarılmıştır.

Çatı kiremidi mezarlar, genellikle yaş ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin uygulanan inhumasyon gömülerdir. Bazı çatı kiremidi mezarlarda oldukça fazla mezar hediyesinin ele geçmesi, çatı kiremidi mezarların gelir düzeyi düşük bireyler için tercih edildiği görüşüne şüphe ile yaklaşılmasına neden olmaktadır. Antandros nekropolisinde çatı kiremitleri yalnızca inhumasyon mezarlar için değil, aynı zamanda birincil kremasyonların üstünün örtülmesi için de kullanılmıştır.

Antandros nekropolisindeki mezarlarda arkaik dönemden beri yön birliği bulunmaktadır. Baş doğuya gelecek şekilde doğu-batı doğrultulu bu yön birliği, Hellenistik döneme ilişkin bazı basit toprak gömülerde farklılık göstermektedir. Bu mezarlarda yön doğu-batı doğrultulu olmasına karşın, birey baş batıya gelecek şekilde yatırılmıştır. Yön birliğine uymayan bu gömülerin bazılarında mezar çukur tabanının düzeltilmemiş olması ve mezar hediyesinin bulunmaması, bu tip mezarların gelir düzeyi oldukça düşük seviyede olanlar için tercih edildiğini ortaya koymaktadır.

Çatı kiremidi, lahit, amphora ve basit toprak gömü tipleri, Antandros nekropolisinde klasik dönemde de görülen ve Hellenistik dönemde uygulamaya devam edilen mezar tipleridir. Bu gömü tiplerinin tümünün inhumasyon içermesi de, bunların Klasik dönemden Hellenistik döneme geçen uygulamalar olduğunu desteklemektedir. Klasik dönemde kremasyon gömünün neredeyse görülmediği dikkate alındığında, Hellenistik dönemde kremasyon gömünün yeni bir uygulama olduğu görülmektedir. 43 kremasyon gömüye, toplam 7 kremasyon içeren 5 sunak ile 1 daire planlı mezar da eklendiği zaman kremasyonların sayısı 51’e ulaşmaktadır. Bu da kremasyonların, Hellenistik dönemde aniden inhumasyon oranına ulaştığını ortaya koyar. Hellenistik

dönemde ölü gömme geleneğindeki bu ani değişim, Büyük İskender ile birlikte Antandros'a yeni bir nüfus katıldığının göstergesidir²⁸. Kremasyondaki bu ani artış ile birlikte, kremasyon içeren sunak ve daire planlı mezarların da bu dönemde ortaya çıkması, yeni gelen nüfus ile ilişkili olmalıdır. Hatta bazı sunak mezarlarda birden fazla kremasyonun bulunması bunların aile mezarı olarak da kullanıldığını kanıtlamaktadır.

Antandros nekropolisinde ortaya çıkarılan Hellenistik döneme ait bu gömüler, yerli halkın Klasik dönemden beri kullandıkları ölü gömme geleneklerini sürdürdüğünü, yeni gelen halkın ise kendi gelenekleri olan kremasyonu tercih ettiğini düşündürmektedir. Bu tercih, yetişkinler için cinsiyet ayrımı gözetmeksizin gerçekleştirilirken, fetus, bebek ve erken çocuk çağındaki hiçbir bireye uygulanmamaktadır. Bu uygulama Antandros nekropolisinde ele geçen arkaik mezarlar için de geçerlidir. Bu durum, Plinius'un evrensel bir kural olarak bebeklerin yakılmadığı olgusunun Hellenistik dönem için de geçerli olduğunu kanıtlamaktadır.

KAYNAKÇA

- BAYATLI, Osman, **Bergama Tarihinde Sikkeler**, İzmir, 1953.
- COOK, Jhon Manuel, **The Troad, An Archaeological and Topographical Study**, Cambridge, 1973.
- DUSENBERY, Elsbeth. B., **Samothrace II, The Nekropoleis, The Nekropoleis and Catalogue of Burials**, Princetone, New Jersey , 1998.
- KIZIL, Abuzer, "Beçin Hellenistik Dönem Oda Mezarı", **VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (24–26 Nisan 1995)**, Ankara, 1996, 255–271.
- KURTZ, Donna Carol, BOARDMAN, Jhon, **Greek Burial Customs**, New York: Cornell University Press 1971.
- LEAF, Walter, **Strabo on the Troad**, Cambridge, 1923.
- ÖZEREN, Öcal, ÜNAL, Funda, ÜNER, Ahmet, "Antandros Nekropolü 1995 Yılı Kurtarma Kazısı", **VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (8–10 Nisan 1996)**, Ankara, 1997, 161–177.
- ÖZKAN, Turhan., "Dardanos Höyüğü-Nekropolü Kurtarma Kazısı, **I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (19-20 Nisan 1990)**, Ankara , 1991, 113–118.
- POLAT, Gürcan, "Antandros 2001 Kazıları", **24. Kazı Sonuçları Toplantısı (27–31 Mayıs 2002 Ankara)**, **2. Cilt**, Ankara, 2003, 21–30.
- POLAT Gürcan-POLAT Yasemin, "Antandros 2002 Yılı Kazıları", **25. Kazı Sonuçları Toplantısı (26–31 Mayıs 2003)**, **1. Cilt**, Ankara, 2004, 453–462.

²⁸ Bu konudaki görüşler için bkz. Gürcan POLAT - Yasemin POLAT, "Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IX**, (Editörler: M. Nezih AYTAÇLAR, M. Bilge BAŞTÜRK, Fulya DEDEOĞLU, Aytekin ERDOĞAN), İzmir, 2007, 7; Özge YILDIZ, Yılmaz Selim ERDAL, "Antandros Antik Kentinde Ölü Yakma Geleneği", **23. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs–1 Haziran 2007)**, Ankara, 2008, 47.

- POLAT Gürcan-POLAT Yasemin, "Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi IX**, (Editörler: M. Nezh AYTAÇLAR, M. Bilge BAŞTÜRK, Fulya DEDEOĞLU, Aytekin ERDOĞAN), İzmir, 2007, 1–20.
- POLAT Gürcan-POLAT Yasemin YAĞIZ Kahraman, "Antandros 2005 Yılı Kazıları", **28. Kazı Sonuçları Toplantısı (29 Mayıs–2 Haziran 2006)**, Cilt 2, Ankara, 2007, 43–62.
- POLAT, Gürcan, "Antandros Nekropolü Ölü Gömme Gelenekleri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi, III.-IV. Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu Anadolu/Anatolia Ek Dizi No. 2**, Ankara, 2008, 271–280.
- POLAT Gürcan-POLAT Yasemin YAĞIZ Kahraman, KÜÇÜK, Tuncay, ZUNAL, Onur, "Antandros 2006 Yılı Kazıları", **29. Kazı Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs–1 Haziran 2007)**, 2. Cilt, Ankara, 2008, 455–476.
- ROTROFF, Susan, I. **Athenian Agora XXXIII, Hellenistic Pottery, The Plain Wares**, New Jersey, 2006.
- STRABON, **Geographika** (Türkçesi: Prof. Dr. A. Pekman) İstanbul, 2000.
- TAVUKÇU, Zerrin Aydın, **Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları**, Erzurum, 2006. (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- THUKYDİDES, **Peloponnesos Savaşı** (Türkçesi: T. Gökçöl), İstanbul, 1976
- VERGİLİUS, **Aeneis** (Türkçesi: T.Uzel) Ankara (1998)
- YAĞIZ Kahraman., **Antandros Urneleri**, İzmir, 2005. (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- YALMAN, Bedri, "Antandros Nekropolisi Kurtarma Kazısı", **III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (27–30 Nisan 1992)**, Ankara 1993, 449–487.
- YILDIZ Özge, ERDAL, Yılmaz Selim, "Antandros Antik Kentinde Ölü Yakma Geleneği", **23. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs–1 Haziran 2007)**, Ankara, 2008, 41–55.
- YOUNG, Rodney S., "An Industrial District of Ancient Athens", **Hesperia 20, 3**, 1951, 267–270.